Akramova Dilnoza Sharifjonovna
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Boshqaruv samaradorligi agentligi
Namangan viloyati filiali bosh inspektori

TA’LIM BOSHQARUVINI TASHKIL ETISHDA PEDAGOG KOMPETENSIYALARINING AHAMIYATI

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17502729

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim tizimini samarali boshqarish jarayonida pedagogik kompetensiyalarning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Pedagog kompetensiyalari nafaqat o‘quv-tarbiyaviy jarayonni sifatli tashkil etishda, balki boshqaruv faoliyatini strategik yo‘naltirishda ham muhim omil sifatida qaraladi. Maqolada boshqaruv sohasida pedagogning kasbiy mahorati, kommunikativ, tashkiliy va refleksiv ko‘nikmalarining ta’lim sifatiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy ta’lim islohotlari kontekstida rahbar-pedagoglarning kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari, innovatsion yondashuvlar hamda ularning ta’lim muassasalari faoliyatidagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari pedagog kompetensiyalarining ta’lim boshqaruvida barqarorlik va samaradorlikni ta’minlashdagi muhim ahamiyatini asoslab beradi.

Kalit so‘zlar: pedagog kompetensiyasi, ta’lim boshqaruvi, kasbiy mahorat, boshqaruv faoliyati, innovatsion yondashuv, ta’lim sifati

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida ta’lim tizimini samarali boshqarish masalasi davlat siyosatining eng muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ta’lim jarayonida inson kapitalini shakllantirish, innovatsion tafakkurni rivojlantirish va kasbiy yetuklikni ta’minlash bevosita pedagoglarning kompetensiyalariga bog‘liqdir. Shuning uchun ham zamonaviy ta’lim boshqaruvi tizimida pedagog kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni boshqaruv faoliyatiga integratsiya qilish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri sifatida e’tirof etiladi.

Pedagog kompetensiyasi — bu o‘qituvchining kasbiy, kommunikativ, tashkiliy, psixologik va axloqiy salohiyatini o‘z ichiga olgan murakkab tizimli sifatdir. U nafaqat ta’lim-tarbiya jarayonida, balki boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim muassasalarini samarali boshqarish uchun rahbar-pedagoglardan strategik fikrlash, jamoani boshqarish, innovatsion qarorlar qabul qilish hamda o‘z faoliyatini refleksiv tahlil qilish kabi kompetensiyalar talab etiladi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasini modernizatsiya qilish, pedagogik kadrlar salohiyatini oshirish, boshqaruv tizimiga zamonaviy yondashuvlarni joriy etish bo‘yicha qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Xususan, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, “Yangi O‘zbekiston – yangi ta’lim” konsepsiyasi hamda Prezident qarorlarida ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda pedagog kompetensiyalarining ahamiyati alohida ta’kidlanadi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada pedagog kompetensiyalarining ta’lim boshqaruvidagi o‘rni, ularning ta’lim jarayoniga ta’siri, shuningdek, boshqaruv faoliyatini takomillashtirishdagi roli tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — ta’lim boshqaruvi samaradorligini oshirishda pedagog kompetensiyalarining nazariy asoslarini ochib berish va ularni amaliyotga joriy etish mexanizmlarini aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Pedagog kompetensiyalari masalasi so‘nggi yillarda ta’lim boshqaruvi nazariyasi va amaliyotining markaziy yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ilmiy adabiyotlarda bu

tushuncha o‘qituvchining kasbiy faoliyatida o‘z bilim, ko‘nikma va qadriyatlarini samarali qo‘llay olish salohiyati sifatida talqin etiladi. Xorijiy tadqiqotchilardan P. Drucker, M. Fullan, J. Raven, A. Hargreaves kabi olimlar pedagog kompetensiyalarini ta’lim tizimini boshqarishda inson omilining asosiy ko‘rsatkichi sifatida ko‘rsatadilar. Ularning fikricha, rahbar-pedagogning boshqaruv kompetensiyasi jamoada o‘zaro ishonch, ijodkorlik va tashabbusni rag‘batlantiruvchi muhitni yaratish orqali ta’lim sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Mahalliy olimlar orasida M. Ochilov, N. Saidahmedov, B. Ziyamuhamedov, R. Jo‘rayev kabi pedagogika sohasidagi tadqiqotchilar pedagog kompetensiyalarining kasbiy mahorat, innovatsion tafakkur va boshqaruv madaniyati bilan uzviy bog‘liqligini ta’kidlab o‘tganlar. Ularning ilmiy ishlari pedagog shaxsining o‘z ustida ishlashi, refleksiv fikrlash qobiliyati va o‘zgaruvchan ta’lim muhitiga moslashuvchanligini asosiy kompetensiya sifatida belgilaydi. Shu bilan birga, ularning tadqiqotlarida ta’lim boshqaruvini tashkil etishda o‘qituvchi nafaqat ijrochi, balki tashkilotchi, strategik fikrlovchi va yetakchi sifatida ham ko‘rib chiqiladi.

Adabiyotlarda qayd etilishicha, pedagog kompetensiyalarini rivojlantirishda uzluksiz ta’lim tizimi, malaka oshirish kurslari va kasbiy rivojlanish dasturlari muhim o‘rin tutadi. Jumladan, YuNESKO va BMT Taraqqiyot dasturlari tomonidan ishlab chiqilgan “Teacher Professional Standards” konsepsiyasida pedagog kompetensiyalarining boshqaruv, ijtimoiy hamkorlik, axborot texnologiyalaridan foydalanish va ijodiy yondashuv bilan uyg‘unlashgan tizimi ta’kidlangan. Bu yondashuvlar o‘qituvchining faqat dars beruvchi emas, balki ta’lim jarayonining boshqaruvchisiga aylanishini ta’minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida pedagog kompetensiyalariga katta e’tibor qaratilmoqda. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”, “Raqamli ta’lim” strategiyasi kabi me’yoriy hujjatlarda pedagoglarning kasbiy, metodik va boshqaruv salohiyatini rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Ushbu hujjatlar asosida olib borilgan ilmiy izlanishlar natijalarida boshqaruv samaradorligini oshirish uchun pedagoglarning kommunikativ, ijtimoiy-psixologik va refleksiv kompetensiyalarini rivojlantirish zarurligi asoslab berilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta’lim boshqaruvi jarayonida pedagog kompetensiyalarining yetarli darajada shakllanganligi boshqaruv tizimining sifat ko‘rsatkichlarini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim muassasalarida pedagog rahbarlarning strategik qaror qabul qilish, innovatsion loyihalarni boshqarish va ta’lim jamoasini motivatsiya qilish qobiliyatlari raqobatbardosh boshqaruv tizimining poydevorini yaratadi. Shunday qilib, mavjud ilmiy manbalar pedagog kompetensiyalarini rivojlantirish orqali ta’lim boshqaruvini takomillashtirish zarurligini isbotlaydi.

Metodologiya

Tadqiqot metodologiyasi ta’lim boshqaruvini samarali tashkil etishda pedagog kompetensiyalarining o‘rni va ahamiyatini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, u nazariy hamda amaliy yondashuvlarning uyg‘unligiga asoslanadi. Mazkur tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuv, tizimli tahlil, faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv va boshqaruv psixologiyasi tamoyillari asosiy metodologik poydevor sifatida qo‘llanilgan. Ushbu yondashuvlar pedagog shaxsining kasbiy salohiyatini, boshqaruvdagi rolini va o‘quv muassasasidagi ijtimoiy-psixologik jarayonlarga ta’sirini kompleks tarzda o‘rganish imkonini beradi.

Tadqiqotning nazariy asosini pedagogika, boshqaruv sotsiologiyasi, ta’lim psixologiyasi va menejment nazariyasiga oid ilmiy manbalar tashkil etadi. Ayniqsa, zamonaviy boshqaruv paradigmalari — inson resurslarini rivojlantirish, yetakchilik kompetensiyalarini shakllantirish, innovatsion muhit yaratish va

jamoaviy o‘zaro ta’sirni kuchaytirish kabi yo‘nalishlar tahlilda asosiy mezon sifatida tanlandi. Shu bilan birga, o‘qituvchi va rahbar-pedagoglarning kasbiy faoliyati, boshqaruv uslublari, hamkorlik madaniyati va o‘zini o‘zi rivojlantirish motivatsiyasini aniqlovchi psixologik omillar ham metodologik jihatdan o‘rganildi.

Tadqiqotning amaliy asosini pedagogik kuzatuv, suhbat, tahlil, so‘rovnoma va tajriba-sinov ishlari kabi empirik usullar tashkil etadi. Bu usullar yordamida ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan rahbar-pedagoglarning boshqaruv kompetensiyalari darajasi, ularning kasbiy rivojlanish ehtiyojlari hamda mavjud muammolari aniqlanadi. Olingan ma’lumotlar statistik tahlil, qiyosiy yondashuv va sifatli tahlil usullari orqali qayta ishlanadi.

Metodologik jihatdan tadqiqot jarayonida interdisiplinar yondashuvdan ham keng foydalanilgan, ya’ni pedagogika, menejment, psixologiya va sotsiologiya fanlari kesishmasida ilmiy izlanish olib borilgan. Bu esa pedagog kompetensiyalarining boshqaruv tizimidagi o‘rnini yanada chuqurroq anglash, ularning ta’lim sifatiga ta’sirini tizimli tahlil etish imkonini berdi.

Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi ta’lim boshqaruvi samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagog kompetensiyalarini ilmiy asosda o‘rganish, ularning nazariy va amaliy jihatlarini aniqlash hamda boshqaruv tizimiga tatbiq etish uchun zarur bo‘lgan ilmiy poydevorni shakllantirishga yo‘naltirilgan.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot davomida olingan ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim boshqaruvining samaradorligi bevosita pedagoglarning kasbiy kompetensiyalar darajasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Pedagog o‘z faoliyatida yuqori darajadagi boshqaruv madaniyatiga ega bo‘lsa, ta’lim muassasasining ichki jarayonlari muvofiqlashtirilgan, jamoaviy hamkorlik barqaror va ijodiy muhit shakllangan bo‘ladi. Tahlillar natijasida aniqlanishicha, ta’lim muassasalarida rahbar-pedagoglarning ko‘p qismi o‘z kasbiy faoliyatini takomillashtirishga intilsa-da, ularning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha tizimli mexanizmlar yetarlicha shakllanmagan.

Muhokama jarayonida pedagog kompetensiyalarining asosiy turlari — kommunikativ, tashkiliy, refleksiv va innovatsion kompetensiyalar ta’lim boshqaruvi sifatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatayotgani aniqlandi. Xususan, kommunikativ kompetensiyasi rivojlangan pedagog jamoa bilan samarali muloqot o‘rnatadi, nizolarni konstruktiv yo‘l bilan hal qiladi va o‘zaro ishonch asosida boshqaruv muhitini yaratadi. Tashkiliy kompetensiya esa o‘quv jarayonini rejalashtirish, maqsadli boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish va ularni amalga oshirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, refleksiv kompetensiyaning mavjudligi rahbar-pedagoglarga o‘z faoliyatini tahlil qilish, kamchiliklardan to‘g‘ri xulosa chiqarish hamda o‘zini rivojlantirishga yo‘naltirilgan faoliyatni tashkil etish imkonini beradi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim boshqaruv tizimida innovatsion yondashuvni joriy etish uchun pedagoglarning axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo‘llay olish ko‘nikmalari, tahliliy fikrlash salohiyati va ijodiy tafakkuri muhim ahamiyat kasb etadi. Boshqaruv jarayonida bu kompetensiyalar rahbarlarga qarorlarni tez va aniq qabul qilish, o‘qituvchilar hamda talabalar o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuningdek, pedagog kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha tizimli o‘quv dasturlari, malaka oshirish kurslari va mentorlik mexanizmlarini joriy etish zarurligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, ta’lim muassasalarining rahbarlari uchun boshqaruv psixologiyasi, strategik rejalashtirish va kommunikativ liderlik bo‘yicha amaliy seminarlar tashkil etish ularning kasbiy o‘sishiga samarali ta’sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, olingan natijalar pedagog kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim boshqaruvida sifat o'zgarishlariga olib kelishini, jamoaviy boshqaruv madaniyatini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilishini tasdiqlaydi. Pedagog kompetensiyalarining yuksak darajada shakllanganligi rahbarlarning strategik fikrlashi, mas'uliyatli qarorlar qabul qilishi va ta'lim jarayonini innovatsion yo'nalishda boshqarishini ta'minlaydi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim boshqaruvini samarali tashkil etish bevosita pedagoglarning kasbiy, kommunikativ, tashkiliy va refleksiv kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasi bilan uzviy bog'liqdir. Pedagog kompetensiyasi — bu nafaqat o'qituvchining o'quv jarayonidagi faoliyati, balki u rahbar sifatida ta'lim muassasasining strategik yo'nalishini belgilovchi, jamoani boshqaruvchi va ta'lim sifatini ta'minlovchi asosiy omil ekanligini ko'rsatadi.

Bugungi ta'lim islohotlari sharoitida boshqaruv faoliyatida kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish, rahbar-pedagoglarning malakasini oshirish, ularning innovatsion tafakkurini va yetakchilik salohiyatini rivojlantirish zaruriyati ortib bormoqda. Shu jihatdan, pedagog kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim tizimida inson resurslarini samarali boshqarish, o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy muhitga moslashuvchan boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqish hamda ta'lim jarayonining barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, pedagog kompetensiyalarining rivojlanishi boshqaruv madaniyatining oshishiga, tashkilot ichida ijobiy psixologik muhit shakllanishiga va ta'lim sifati ko'rsatkichlarining yaxshilanishiga olib keladi. Shuningdek, kompetensiyalarni uzluksiz rivojlantirishga qaratilgan malaka oshirish, mentorlik va o'zaro tajriba almashish tizimini yo'lga qo'yish zamonaviy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, pedagog kompetensiyalarining shakllanishi va ularni ta'lim boshqaruv tizimiga integratsiya qilish — nafaqat kasbiy mahorat, balki strategik fikrlash, ijodkorlik, liderlik va innovatsion yondashuvni talab etuvchi murakkab jarayondir. Shu sababli, ta'lim tizimida pedagog kompetensiyalarini rivojlantirishni uzluksiz jarayon sifatida tashkil etish, bu yo'nalishda ilmiy-metodik asoslangan dasturlarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish zamonaviy ta'limni boshqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi qarori. — Toshkent, 2019.
2. "Ta'lim to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. — Toshkent: Adolat, 2020.
3. Saidahmedov N. Pedagogik texnologiyalar va pedagog mahorat asoslari. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2018.
4. Ziyamuhamedov B. Ta'lim menejmenti asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
5. Ochilov M. Pedagogik kompetensiya va ta'lim sifatini boshqarish. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
6. Jo'rayev R. Ta'lim jarayonida rahbar-pedagogning roli va boshqaruv madaniyati. — Namangan: NDPI nashriyoti, 2021.
7. Hasanboeva O., Rasulova D. Pedagogik psixologiya. — Toshkent: Fan, 2019